Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (ένατο τμήμα)

της 15ης Ιανουαρίου 2015*

«Προδικαστική παραπομπή — Οδηγία 93/13/ΕΟΚ — Πεδίο εφαρμογής — Συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές — Σύμβαση παροχής νομικών υπηρεσιών που συνάπτεται μεταξύ δικηγόρου και καταναλωτή»

Στην υπόθεση C-537/13,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Λιθουανία) με απόφαση της 7ης Οκτωβρίου 2013, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 14 Οκτωβρίου 2013, στο πλαίσιο της δίκης

Birutė Šiba

κατά

Arūnas Devėnas,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (ένατο τμήμα),

συγκείμενο από τους J. Malenovský, προεδρεύοντα του ένατου τμήματος, M. Safjan (εισηγητή) και A. Prechal, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott

γραμματέας: M. Aleksejev, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 1ης Οκτωβρίου 2014,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— ο A. Devėnas, αυτοπροσώπως, επικουρούμενος από τον I. Vėgėlė, advokatas,

— η Λιθουανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις Taluntytė, A. Svinkūnaitė και R. Krasuckaitė καθώς και από τον D. Kriaučiūnas,

— η Ιρλανδία, εκπροσωπούμενη από την E. Creedon και τον A. Joyce, επικουρούμενους από τους E. Carolan, BL, και D. McDonald, SC,

— η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις J. García-Valdecasas Dorrego και A. Gavela Llopis,

* Γλώσσα διαδικασίας: η λιθουανική.

— η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον M. van Beek καθώς και από τις A. Steiblytė και J. Jokubauskaitė,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ L 95, σ. 29).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της B. Šiba και του A. Devėnas, με την ιδιότητά του ως δικηγόρου, σχετικά με αίτημα καταβολής δικηγορικής αμοιβής.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Η δέκατη, η δωδέκατη, η δέκατη τέταρτη, η δέκατη έκτη και η δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 έχουν ως εξής:

«[Εκτιμώντας] ότι είναι δυνατόν να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη προστασία των καταναλωτών με τη θέσπιση ενιαίων κανόνων σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες· ότι αυτοί οι κανόνες πρέπει να εφαρμόζονται σε κάθε σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή· ότι, συνεπώς, εξαιρούνται από την παρούσα οδηγία οι συμβάσεις εργασίας, οι συμβάσεις που αφορούν κληρονομικά δικαιώματα, οι συμβάσεις οικογενειακού δικαίου καθώς και οι συμβάσεις που αφορούν τη σύσταση και το καταστατικό εταιρειών·

[...]

ότι [...] μόνον οι συμβατικές ρήτρες για τις οποίες δεν υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας οδηγίας· [...]

[...]

ότι [...] η παρούσα οδηγία ισχύει και για τις επαγγελματικές δραστηριότητες δημοσίου δικαίου·

[...]

ότι η βάσει των καθορισθέντων γενικών κριτηρίων, η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών, ιδίως στις επαγγελματικές δραστηριότητες δημοσίου δικαίου που παρέχουν υπηρεσίες στο κοινό λαμβάνοντας υπόψη την ταυτότητα συμφερόντων με τους χρήστες, πρέπει να συμπληρώνεται από κάποιο μέσο γενικής αξιολόγησης των διαφόρων εμπλεκομένων συμφερόντων· ότι αυτό αποτελεί την απαίτηση καλής πίστης· ότι, κατά την εκτίμηση της καλής πίστης, πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διαπραγματευτική δύναμη εκατέρου των συμβαλλομένων, στο αν ο καταναλωτής παρακινήθηκε κατά οποιοδήποτε τρόπο να αποδεχθεί τη ρήτρα και αν η παροχή των αγαθών ή των

υπηρεσιών έγινε κατόπιν ειδικής παραγγελίας του καταναλωτή· ότι αυτή η απαίτηση μπορεί να ικανοποιηθεί από τον επαγγελματία όταν συναλλάσσεται με έντιμο και δίκαιο τρόπο με τον αντισυμβαλλόμενο του οποίου οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα νόμιμα συμφέροντα·

[...]

ότι η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών πρέπει να επηρεάζει την εκτίμηση όσον αφορά τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών».

4 Κατά το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής:

«1. Η παρούσα οδηγία έχει αντικείμενο την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών, οι οποίες αφορούν τις καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή.

2. Οι ρήτρες της σύμβασης που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και διατάξεις ή αρχές διεθνών συμβάσεων στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η Κοινότητα, ιδίως στον τομέα των μεταφορών, δεν υπόκεινται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας.»

5 Το άρθρο 2 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

[...]

β) “καταναλωτής”: κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο, κατά τις συμβάσεις που καλύπτει η παρούσα οδηγία, ενεργεί για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες·

γ) “επαγγελματίας”: κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που, κατά τις συμβάσεις που καλύπτει η παρούσα οδηγία, ενεργεί στα πλαίσια της επαγγελματικής του δραστηριότητας, είτε δημόσια[ς] είτε ιδιωτικής.»

6 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της ιδίας οδηγίας έχει ως εξής:

«Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.»

7 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:

«Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.»

8 Το άρθρο 5 της εν λόγω οδηγίας ορίζει:

«Στην περίπτωση συμβάσεων των οποίων όλες ή μερικές ρήτρες που προτείνονται στον καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο. Σε περίπτωση αμφιβολίας για την έννοια μιας ρήτρας, επικρατεί η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία. [...]»

Το λιθουανικό δίκαιο

9 Το άρθρο 50 του νόμου για το δικηγορικό επάγγελμα (Advokatūros įstatymas), της 18ης Μαρτίου 2004 (Žin., 2004, αριθ. 50-1632), ορίζει τα εξής:

«1. Οι εντολείς αμείβουν τον δικηγόρο για τις δικηγορικές υπηρεσίες που παρέχει βάσει της συμβάσεως, καταβάλλοντας την αμοιβή που συμφωνείται μεταξύ των μερών.

[...]

3. Για τον καθορισμό του ύψους της αμοιβής που οφείλεται στον δικηγόρο για την παροχή νομικών υπηρεσιών λαμβάνονται υπόψη η πολυπλοκότητα της υποθέσεως, τα προσόντα και η εμπειρία του δικηγόρου, η οικονομική κατάσταση του εντολέα και άλλες σχετικές περιστάσεις.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

10 Μεταξύ της B. Šiba και του A. Devėnas, δικηγόρου, συνήφθησαν τρεις τυποποιημένες συμβάσεις παροχής νομικών υπηρεσιών έναντι αμοιβής και, συγκεκριμένα, στις 25 Φεβρουαρίου 2008, σύμβαση με αντικείμενο την προάσπιση των συμφερόντων της B. Šiba στο πλαίσιο διαδικασίας διαζυγίου, διανομής της περιουσίας και καθορισμού του τόπου κατοικίας του τέκνου, στις 14 Νοεμβρίου 2008, σύμβαση σχετικά με την προάσπιση των συμφερόντων της στη διαδικασία που είχε κινήσει η B. Šiba για την ακύρωση μιας πράξεως και, στις 21 Ιανουαρίου 2010, σύμβαση με την οποία η B. Šiba έδωσε στον A. Devėnas την εντολή να ασκήσει έφεση ενώπιον του Klaipėdos apygardos teismas (τοπικού δικαστηρίου της Klaipėda, Λιθουανία) και να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της στη διαδικασία ενώπιον του εν λόγω δικαστηρίου.

11 Τα ζητήματα που αφορούσαν την αμοιβή και την προθεσμία εντός της οποίας έπρεπε αυτή να καταβληθεί δεν ρυθμίστηκαν στις ανωτέρω συμβάσεις, οι οποίες δεν καθόριζαν με ακρίβεια ούτε τις νομικές υπηρεσίες για τις οποίες οφειλόταν η αμοιβή ούτε το κόστος των σχετικών ενεργειών.

12 Η B. Šiba δεν κατέβαλε την αμοιβή εντός της προθεσμίας που της έθεσε ο A. Devėnas και τότε αυτός προσέφυγε ενώπιον του Klaipėdos miesto apylinkės teismas (περιφερειακού δικαστηρίου της Klaipėda, Λιθουανία) ζητώντας να υποχρεώσει να του καταβάλει το ποσό των 15 000 λιθουανικών λίτας (LTL) ως οφειλόμενη αμοιβή.

13 Με διάταξη της 8ης Ιουλίου 2011 και με απόφαση της 11ης Απριλίου 2012 το Klaipėdos miesto apylinkės teismas έκανε δεκτό το αίτημα του A. Devėnas.

14 Η B. Šiba άσκησε έφεση, η οποία απορρίφθηκε από το Klaipėdos apygardos teismas με απόφαση της 30ής Οκτωβρίου 2012.

15 Η B. Šiba άσκησε αναίρεση κατά της ανωτέρω αποφάσεως ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Στην αναίρεσή της υποστηρίζει, ιδίως, ότι τα κατώτερα δικαστήρια δεν έλαβαν υπόψη ότι είχε την ιδιότητα του καταναλωτή με αποτέλεσμα, κατά παράβαση των σχετικών επιταγών της εθνικής νομοθεσίας, να μην ερμηνεύσουν τις επίμαχες συμβάσεις υπέρ αυτής.

16 Κατά το αιτούν δικαστήριο, χρειάζεται να κριθεί αν δικηγόρος που ασκεί ελεύθερο επάγγελμα μπορεί να θεωρηθεί «επιχειρηματίας» και αν σύμβαση παροχής νομικών υπηρεσιών που συνάπτεται μεταξύ δικηγόρου και φυσικού προσώπου αποτελεί σύμβαση που συνάπτεται με καταναλωτή, με όλες τις σχετικές εγγυήσεις για το φυσικό αυτό πρόσωπο.

17 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Ανώτατο Δικαστήριο της Λιθουανίας) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Θεωρείται "καταναλωτής", υπό την έννοια της νομοθεσίας της Ένωσης περί προστασίας του καταναλωτή, το φυσικό πρόσωπο που είναι αποδέκτης νομικών υπηρεσιών βάσει συμβάσεων παροχής νομικών υπηρεσιών που συνάπτει με δικηγόρο έναντι αμοιβής, όταν οι υπηρεσίες αυτές αφορούν υποθέσεις που δύνανται να επηρεάσουν τα προσωπικά συμφέροντα του εν λόγω φυσικού προσώπου (διαζύγιο, διανομή αποκτηθείσας κατά τη διάρκεια του γάμου περιουσίας κ.λπ.);

2) Θεωρείται "επαγγελματίας" υπό την έννοια της νομοθεσίας της Ένωσης περί προστασίας του καταναλωτή, ο δικηγόρος, που ασκεί ελεύθερο επάγγελμα ("[liberal] profession" στην αγγλική γλώσσα) ο οποίος συνάπτει με φυσικό πρόσωπο σύμβαση παροχής νομικών υπηρεσιών έναντι αμοιβής, βάσει της οποίας οφείλει να παράσχει νομικές υπηρεσίες, ώστε το φυσικό πρόσωπο να επιτύχει σκοπούς που δεν συνδέονται με την απασχόληση και το επάγγελμά του;

3) Υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 [...], οι συμβάσεις παροχής νομικών υπηρεσιών έναντι αμοιβής τις οποίες συνάπτει δικηγόρος στο πλαίσιο των επαγγελματικών του δραστηριοτήτων ως εκπρόσωπος ελεύθερου επαγγέλματος;

4) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο τρίτο ερώτημα, πρέπει να εφαρμοσθούν γενικά κριτήρια προκειμένου να χαρακτηρισθούν τέτοιες συμβάσεις ως συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτή ή πρέπει αυτές να χαρακτηρισθούν ως συμβάσεις τέτοιου είδους κατ' εφαρμογή ειδικών κριτηρίων; Σε περίπτωση που είναι απαραίτητο να εφαρμοσθούν ειδικά κριτήρια για το χαρακτηρισμό των ανωτέρω συμβάσεων ως συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτή, ποια είναι τα κριτήρια αυτά;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

18 Με τα ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν η οδηγία 93/13 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι εφαρμόζεται σε τυποποιημένες συμβάσεις παροχής νομικών υπηρεσιών, όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, οι οποίες συνάπτονται μεταξύ δικηγόρου και φυσικού προσώπου το οποίο ενεργεί για σκοπούς που είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες.

19 Επισημαίνεται, συναφώς, ότι η οδηγία 93/13, όπως προκύπτει από τα άρθρα 1, παράγραφος 1, και 3, παράγραφος 1, εφαρμόζεται στις ρήτρες που περιλαμβάνονται «στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή» οι οποίες δεν αποτέλεσαν «αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης» (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση Constructora Principado, C-226/12, EU:C:2014:10, σκέψη 18).

20 Όπως επισημαίνεται στη δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13, οι ομοιόμορφοι κανόνες που αφορούν τις καταχρηστικές ρήτρες πρέπει να έχουν εφαρμογή σε «κάθε σύμβαση» που συνάπτεται μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, όπως τα πρόσωπα αυτά ορίζονται στο άρθρο 2, στοιχεία β' και γ', της οδηγίας 93/13 (βλ. απόφαση Asbeek Brusse και de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, σκέψη 29).

21 Συνεπώς, η οδηγία ορίζει τις συμβάσεις επί των οποίων έχει εφαρμογή με γνώμονα την ιδιότητα των συμβαλλομένων, αναλόγως του αν ενεργούν ή όχι στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους δραστηριότητας (απόφαση Asbeek Brusse και de Man Garabito, EU:C:2013:341, σκέψη 30).

22 Το κριτήριο αυτό αντιστοιχεί στην παραδοχή στην οποία στηρίζεται το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία, δηλαδή ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση σε σχέση προς τον επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη δυνατότητα διαπραγματεύσεως όσο και το επίπεδο της πληροφορήσεως, θέση η οποία τον υποχρεώνει να αποδέχεται τους όρους που έχει εκ των προτέρων καταρτίσει ο επαγγελματίας, χωρίς να μπορεί να ασκήσει επιρροή επί του περιεχομένου τους (απόφαση Asbeek Brusse και de Man Garabito, EU:C:2013:341, σκέψη 31 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

23 Όσον αφορά τις συμβάσεις παροχής νομικών υπηρεσιών, όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, επισημαίνεται ότι, στον τομέα της παροχής δικηγορικών υπηρεσιών, υφίσταται, συνήθως, ανισότητα μεταξύ «εντολέων-καταναλωτών» και δικηγόρων, η οποία οφείλεται ιδίως στην ασυμμετρία στην πληροφόρηση μεταξύ των δύο πλευρών. Συγκεκριμένα, οι δικηγόροι διαθέτουν υψηλό επίπεδο ειδικών γνώσεων τις οποίες δεν διαθέτουν κατ' ανάγκη οι καταναλωτές, με συνέπεια οι δεύτεροι να συναντούν, ενδεχομένως, δυσκολίες για να αξιολογήσουν την ποιότητα των υπηρεσιών που τους παρέχονται (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση Cipolla κ.λπ., C-94/04 και C-202/04, EU:C:2006:758, σκέψη 68).

24 Έτσι, δικηγόρος ο οποίος, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας παρέχει έναντι αμοιβής νομικές υπηρεσίες σε φυσικό πρόσωπο το οποίο ενεργεί ως ιδιώτης είναι «επαγγελματίας» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 93/13. Η σύμβαση που συνάπτεται για την παροχή των υπηρεσιών αυτών υπόκειται, επομένως, στο καθεστώς της εν λόγω οδηγίας.

25 Το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από τον δημόσιο χαρακτήρα της δραστηριότητας των δικηγόρων, στο μέτρο που το άρθρο 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 93/13 αναφέρεται σε κάθε επαγγελματική δραστηριότητα «είτε δημόσι[α] είτε ιδιωτικ[ή]» και που, όπως αναφέρεται στην δέκατη τέταρτη αιτιολογική σκέψη, η οδηγία αυτή ισχύει «και για τις επαγγελματικές δραστηριότητες δημοσίου δικαίου».

26 Στην περίπτωση που δικηγόρος αποφασίζει να χρησιμοποιήσει, στο πλαίσιο των συμβατικών του σχέσεων με τους πελάτες του, τυποποιημένες ρήτρες που έχουν συνταχθεί σε προγενέστερο χρόνο από τον ίδιο ή από τα όργανα του επαγγελματικού συλλόγου στον οποίο ανήκει, τότε οι ρήτρες αυτές εντάσσονται στις αντίστοιχες συμβάσεις με τη δική του βούληση.

27 Εξάλλου, εφόσον οι δικηγόροι αποφασίζουν ελεύθερα να χρησιμοποιήσουν τέτοιες τυποποιημένες ρήτρες οι οποίες δεν απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου, κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι η εφαρμογή της οδηγίας αυτής μπορεί να πλήξει την ιδιαιτερότητα των σχέσεων μεταξύ του δικηγόρου και του εντολέα του ή τις αρχές που διέπουν την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος.

28 Πράγματι, δεδομένου του σκοπού της προστασίας του καταναλωτή, τον οποίο υπηρετεί η εν λόγω οδηγία, δεν μπορεί να είναι καθοριστικός για την εφαρμογή της ο δημόσιος ή ιδιωτικός χαρακτήρας των δραστηριοτήτων του επαγγελματία ή η ειδική αποστολή με την οποία ο τελευταίος είναι επιφορτισμένος (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs, C-59/12, EU:C:2013:634, σκέψη 37).

29 Όπως επισήμανε επ' αυτού η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο αποκλεισμός από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 πολλών συμβάσεων που συνάπτονται μεταξύ «εντολέων-καταναλωτών» και προσώπων που ασκούν ελεύθερο επάγγελμα το οποίο χαρακτηρίζεται από την ανεξαρτησία και τους κανόνες δεοντολογίας που το διέπουν θα στερούσε όλους αυτούς τους «εντολείς-καταναλωτές» από την προστασία που παρέχει η εν λόγω οδηγία.

30 Όσον αφορά, ειδικότερα, το γεγονός ότι στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων τους οι δικηγόροι δεσμεύονται από την υποχρέωση σεβασμού του εμπιστευτικού χαρακτήρα των σχέσεών τους με τους «εντολείς-καταναλωτές», αυτό δεν εμποδίζει την εφαρμογή της οδηγίας 93/13 ως προς τις τυποποιημένες ρήτρες των συμβάσεων παροχής νομικών υπηρεσιών.

31 Συγκεκριμένα, οι συμβατικές ρήτρες που δεν αποτελούν αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, ιδίως όσες συντάσσονται με σκοπό τη γενικευμένη τους χρήση, δεν περιλαμβάνουν εξατομικευμένες πληροφορίες σχετικά με τους εντολείς των δικηγόρων, η αποκάλυψη των οποίων θα μπορούσε να πλήξει το δικηγορικό απόρρητο.

32 Φυσικά, η σύνταξη συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας, ιδίως επί ζητημάτων που αφορούν τη δικηγορική αμοιβή, θα μπορούσε να αποκαλύψει, έστω και παρεμπιπτόντως, ορισμένα στοιχεία της σχέσεως μεταξύ του δικηγόρου και του εντολέα του τα οποία πρέπει να παραμείνουν μυστικά. Μια τέτοια ρήτρα θα αποτελούσε, εντούτοις, αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και για τον λόγο αυτό, όπως προκύπτει από τη σκέψη 19 της παρούσας αποφάσεως, δεν θα υπαγόταν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13.

33 Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου να κριθεί αν οι ρήτρες των συμβάσεων που υπάγονται στην οδηγία 93/13 είναι καταχρηστικές, πρέπει να ληφθεί υπόψη η φύση των υπηρεσιών που αποτελούν το αντικείμενο των υπαγόμενων στην οδηγία 93/13 συμβάσεων, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με τη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη. Συγκεκριμένα, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να κρίνει τον καταχρηστικό χαρακτήρα αφού λάβει υπόψη τη φύση των υπηρεσιών και τις περιστάσεις που περιέβαλαν τη σύναψη της συμβάσεως κατά τον χρόνο της συνάψεως (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 71, καθώς και διάταξη Sebestyén, C-342/13, EU:C:2014:1857, σκέψη 29).

34 Έτσι, όσον αφορά τις συμβάσεις παροχής νομικών υπηρεσιών, όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να λάβει υπόψη την ιδιαίτερη φύση των υπηρεσιών αυτών κατά την εκτίμηση του σαφούς και κατανοητού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών, σύμφωνα με το άρθρο 5, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 93/13 και να προβεί, εν αμφιβολία, στην ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία αυτών, όπως ορίζει η δεύτερη περίοδος του ίδιου άρθρου.

35 Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, στα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι εφαρμόζεται σε τυποποιημένες συμβάσεις παροχής νομικών υπηρεσιών, όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, που συνάπτονται μεταξύ δικηγόρου και φυσικού προσώπου το οποίο ενεργεί για σκοπούς άσχετους με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες.

Επί των δικαστικών εξόδων

36 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (ένατο τμήμα) αποφαίνεται:

Η οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχει την έννοια ότι εφαρμόζεται σε τυποποιημένες συμβάσεις παροχής νομικών υπηρεσιών, όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, που συνάπτονται μεταξύ δικηγόρου και φυσικού προσώπου το οποίο ενεργεί για σκοπούς άσχετους με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες.

(υπογραφές)